

ÚVOD DO ĽUDSKÝCH PRÁV

Štúdium ľudských práv je multidisciplinárnou oblasťou, ktorá zahŕňa základné filozofické myšlienky ľudskej dôstojnosti, vývoj záväzných právnych noriem ustanovených v medzinárodných zmluvách a deklaráciách a neustály politický boj a kampaň proti ich porušovaniu. Ľudské práva sú doslovne definované ako **práva, ktoré človek má jednoducho preto, že je ľudskou bytosťou**. Tieto práva sa zvyčajne považujú za **rovnaké, neodňateľné a univerzálne**.

I. DEFINÍCIA ĽUDSKÝCH PRÁV A ICH ZÁKLADNÝ VÝZNAM

Ľudské práva fungujú ako **nároky** - niečo, čo patrí jednotlivcovi. Vlastnenie práva oprávňuje jeho držiteľa vznášať osobitné nároky, ktoré zvyčajne **prevažujú nad záujmami, ako je užitočnosť alebo sociálna politika**. Táto schopnosť vznášať nároky v prípade potreby je to, čo odlišuje jednoduché bytie príjemcom od vlastníctva práva. Základným konceptuálnym paradoxom je, že právo je často najcennejšie práve vtedy, keď jednotlivec *nevyužíva* jeho podstatu. Ľudské práva sú potrebné na ochranu jednotlivcov pred násilím a zneužívaním. Sú chápané ako **minimálny súbor tovarov, služieb, príležitostí a ochrany**, ktoré sú široko uznávané ako základné predpoklady pre život vo **vrodenej dôstojnosti**.

V súčasnom medzinárodnom práve ľudské práva vyplývajú z **vrodenej dôstojnosti ľudskej osoby**. Z filozofického hľadiska je dôstojnosť považovaná za najvyššiu hodnotu, ktorá dáva ľudským právam súdržnosť. Z historického hľadiska však pojmy hodnoty, ako napríklad rímska *dignitas* alebo konfuciánska *junzi*, boli často **partikularistickými termínmi hierarchického rozlíšenia**, vyhradenými pre úzku elitu ako úspech alebo status. Moderný pojem univerzálnych ľudských práv spočíva na **radikálnej demokratizácii dôstojnosti** a tvrdí, že jednoducho byť človekom – bez ohľadu na pôvod, bohatstvo alebo status – robí človeka hodným rešpektu.

Z akademického hľadiska sa koncepcie ľudských práv často delia do štyroch myšlienkových škôl na základe ich základného zdroja alebo účelu:

1. Prirodzenoprávna škola chápe ľudské práva ako **dané**, často ich vysledujú až k transcendentnému zdroju, ako je Boh alebo Rozum. Vnímajú ľudské práva ako absolútne nároky, ktoré existujú nezávisle od spoločenského uznania.

2. Deliberatívna škola vníma ľudské práva ako **dohodnuté**, fungujúce ako politické hodnoty prijaté liberálnymi spoločnosťami na spravodlivé riadenie politického systému. Zdôrazňujú, že ľudské práva vznikajú na základe spoločenskej dohody a zameriavajú sa na procesy deliberácie.

3. Protestná škola vníma ľudské práva ako nároky, o ktoré sa **bojuje**, vyplývajúce z neustálych sociálnych bojov zameraných na nápravu nespravodlivosti a obhajobu utláčaných a znevýhodnených.

4. Diskurzívna škola - veria, že ľudské práva sú iba **predmetom diskusie**; existujú ako silný jazyk na vyjadrenie politických nárokov, aj keď neveria v ich základ alebo konečný úspech. Táto škola často vyjadruje filozofický nihilizmus voči tomuto konceptu, obávajúc sa imperializmu jeho vnucovania.

II. HISTORICKÝ VÝVOJ ĽUDSKÝCH PRÁV

História ľudských práv je kombináciou rôznych dejín, či už filozofických myšlienok, právnych noriem a praktických krokov v politike a kampaniach. Hoci niektoré staroveké zákony, ako napríklad zákony babylonského kráľa Hammurabia z roku 1750 pred n. l., obsahovali zásady spravodlivosti, férovosti a ochrany (napríklad ochranu pred svojvoľnými vládcami a osobitnú ochranu Žien, detí a otrokov), nemožno ich stotožňovať s modernými ľudskými právami. Tieto rané zákony vo všeobecnosti neboli univerzálne, zachovávali hrubú nerovnosť a nezahŕňali práva, ktoré sú dnes bežne uznávané, ako napríklad zákaz mučenia alebo sloboda názoru.

Myšlienka, že **rovnosť práv sa vzťahuje na všetkých ľudí**, sa objavila neskôr, najmä v gréckej filozofii stoikov v 3. storočí pred n. l. V klasickej gréckej spoločnosti však boli politické práva obmedzené na občanov, čo vylučovalo ženy, otrokov a neobyvateľov.

Kľúčové míľniky vo vývoji moderných ľudských práv zahŕňajú:

- **13. storočie (Magna Carta, 1215)**: Tento dokument znamenal **znovuzrodenie zastupovania ľudu** tým, že ustanovil zmluvu medzi panovníkom a občanmi, ktorá kládla obmedzenia na vládcu.

- **18. storočie (osvietenstvo)**: V tejto ére došlo k významným prelomom, ktoré zdôrazňovali individuálnu slobodu a prirodzené, neodňateľné práva. Filozofi ako **John Locke** tvrdili, že všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní, s nezrušiteľnými právami na život, slobodu, majetok a zdravie, a tvrdili, že štát vznikol na základe spoločenskej zmluvy. Kľúčové dokumenty tohto obdobia zahŕňajú **Americkú deklaráciu nezávislosti (1776)** a **Francúzsku deklaráciu ľudských a občianskych práv (1789)**. Tieto dokumenty radikálne tvrdili, že práva sú vrodené a zakotvené v prírode alebo národe, a nie sú tradičnými výsadami.

- **19. storočie**: Pozornosť sa presunula na **socioekonomické práva** a zrušenie otroctva. Práva na ochranu v oblasti práce vznikli pod tlakom odborového hnutia. Otroctvo bolo zrušené v koloniálnych krajinách, ako napríklad v Britskej ríši (1833) a Spojených štátoch (1865).

- **Začiatok 20. storočia**: Boj sa sústredil na **rovnaké práva žien a mužov**, čo viedlo k míľnikom, ako bolo zavedenie volebného práva Žien na Novom Zélande (1893) a v Spojených štátoch (1920). Mysliteľky ako **Mary Wollstonecraft** tvrdili, že ženy by mali mať rovnaké práva a príležitosti ako muži.

- **1948 (Všeobecná deklarácia ľudských práv – VDĽP)**: Po zverstvách druhej svetovej vojny a holokauste vyvrcholilo hľadanie spoločných noriem v VDĽP. VDĽP je **celosvetové vyhlásenie**, ktoré vyjadruje, že spoločné základné práva sú pre spoločnosť nevyhnutné. Jej zásady sa nachádzajú v ústavách najmenej deväťdesiatich krajín. VDĽP sa zrodila ako výsledok konverencie, pričom z konečného znenia boli odstránené odkazy na akékoľvek konkrétne vierovyznanie alebo tradíciu, aby bola všeobecne prijateľná. Nasledoval **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ICCPR)** a **Medzinárodný pakt o**

hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR), ktoré dali zásadám VDĽP silu právne záväzného zmluvného práva.

III. ZÁKLADNÉ PRINCÍPY ĽUDSKÝCH PRÁV

Dokumenty tvoriace Medzinárodný dohovor o ľudských právach vyhlasujú tri základné, vzájomne sa posilňujúce princípy:

- **Univerzálnosť:** Všetky ľudské práva sú **univerzálne**. Univerzálnosť medzinárodne uznávaných ľudských práv sa v súčasnom medzinárodnom právnom systéme považuje za „nespochybniteľnú“. Tento princíp je podporený takmer univerzálnym prijatím právnych záväzkov štátmi (medzinárodná právna univerzálnosť), konvergenciou hlavných svetových názorov na spoločné politické hodnoty (prekrývajúca sa univerzálnosť konsenzu) a nevyhnutnosťou ľudských práv na boj proti všadeprítomným hrozbám, ktoré predstavujú moderné štáty a trhy (funkčná univerzálnosť). Univerzálnosť sa však často považuje za **relatívnu**, uplatňuje sa v konkrétnej oblasti a umožňuje legitímne rozdiely v interpretácii a implementácii.
- **Nedeliteľnosť a vzájomná závislosť:** Všetky ľudské práva sú **nedeliteľné a vzájomne závislé**. To znamená, že práva funkčne vzájomne interagujú (vzájomná závislosť) a dôstojný život je často nemožný bez plného rozsahu uznávaných ľudských práv (nedeliteľnosť). Napríklad politické práva sú často nepochopiteľné bez podporných sociálnych inštitúcií, čo ukazuje ich prepojenú povahu.
- **Rovnosť a nediskriminácia:** Všeobecná deklarácia ľudských práv stanovuje, že všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. Tento princíp vyžaduje rovnakú ochranu zo strany zákona a rovnakú starostlivosť a rešpekt zo strany štátu voči každému občanovi. Princíp rovnosti je základom univerzálnych ľudských práv a zásadným spôsobom spochybňuje historické predstavy, ktoré ospravedlňovali podriadenosť na základe rasy, pohlavia alebo pôvodu.

IV. SYSTÉMY NA OCHRANU A IMPLEMENTÁCIU ĽUDSKÝCH PRÁV

Súčasný systém ľudských práv je organizovaný okolo **suverénneho územného štátu**, ktorý má takmer výlučnú **zodpovednosť za implementáciu a ochranu** týchto univerzálnych práv pre svojich občanov. Štát je vnímaný ako hlavná hrozba pre ľudské práva, ale aj ako základná inštitúcia pre ich účinnú implementáciu. Povinnosti štátu zahŕňajú **rešpektovanie** práv (nezbavovať ľudí ich práv), **ochranu** práv (pred súkromnými subjektmi) a **poskytovanie** toho, čo je potrebné, aby držiteľia práv mohli svoje práva uplatňovať.

MECHANIZMY OCHRANY EXISTUJÚ NA GLOBÁLNEJ, REGIONÁLNEJ A NÁRODNEJ ÚROVNI

1. **Globálny režim: Organizácia Spojených národov** - Globálny režim ľudských práv, zameraný na OSN, je **silným propagačným režimom**.
2. **Rada OSN pre ľudské práva (UNHRC)** - UNHRC je vo veľkej miere neustranným fórom pre vývoj nových medzinárodných noriem, ktoré využívajú systémy ako **univerzálne periodické hodnotenie** na diskusiu o stave ľudských práv v každom štáte. Zamestnáva tiež nezávislých

krajinských a tematických expertov a expertky (osobitných spravodajcov), ktorí monitorujú a zverejňujú prípady porušovania práv, čo môže viesť k zlepšeniu zaobchádzania s jednotlivcami.

3. **Zmluvné orgány** - Deväť zmlúv o ľudských právach zriaďuje expertné výbory (zmluvné orgány), ktoré monitorujú dodržiavanie zmlúv. Ich hlavnou činnosťou je preskúmavanie **pravidelných správ** predkladaných členskými štátmi, čo je proces, ktorý povzbudzuje štáty k zamysleniu sa nad vlastnými postupmi. Tieto orgány tiež vydávajú **všeobecné pripomienky**, ktoré poskytujú takmer autoritatívne výklady záväzkov vyplývajúcich zo zmlúv a pomáhajú národným a medzinárodným obhajcom a obhajkyňiam ľudských práv. Niektoré zmluvy umožňujú **individuálne komunikácie** (sťažnosti), hoci tieto zistenia nie sú formálne záväzné v medzinárodnom práve, občas viedli k zmenám v národnej legislatíve.
4. **Úrad vysokého komisára pre ľudské práva (OHCHR)**
 - Tento úrad poskytuje dôležitú administratívnu podporu a venuje sa originálnemu výskumu, pričom pôsobí ako **významný globálny obhajca** ľudských práv.

REGIONÁLNE OCHRANNÉ MECHANIZMY (niektoré regionálne orgány, ako napríklad európsky systém, vykazujú oveľa vyššiu úroveň presadzovania

1. **Rada Európy (CoE)**: CoE prevádzkuje silný systém, ktorý zahŕňa Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd.
2. **Európsky súd pre ľudské práva (ESĽP)**: ESĽP vykonáva **záväznú jurisdikciu**, vytvára právne záväzky pre členské štáty a umožňuje jednotlivcom priamy prístup k napadnutiu porušení, ak sú vnútroštátne opravné prostriedky vyčerpané. ESĽP používa najmä **evolutívny výklad**, pričom interpretuje ustanovenia zmlúv na základe súčasného chápania a praxe, čím inštitucionalizuje myšlienku, že normy v oblasti ľudských práv sa musia neustále vyvíjať.

NÁRODNÁ OCHRANA A OBČIANSKA SPOLOČNOSŤ

Základný boj za realizáciu ľudských práv prebieha na **národnej úrovni**, preto je medzinárodná činnosť vždy doplnková.

1. **Národné právne mechanizmy**: Ochrana funguje prostredníctvom bežných právnych kanálov, ako je **ústava** (s odkazmi na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, ktorá sa nachádza v najmenej deväťdesiatich krajinách), **súdy** a **ombudsman**. Zákonné práva tvoria základ právnych nárokov na ochranu, ale nároky v oblasti ľudských práv často slúžia ako „**vyššie**“, **nadzákonné nároky**, ktoré sa používajú ako posledná možnosť, keď zlyhali zákonné opravné prostriedky, a vedú k inštitucionálnym alebo právnym zmenám.
2. **Občianska spoločnosť**: Mimovládne organizácie (MVO) a iné skupiny občianskej spoločnosti zohrávajú kľúčovú úlohu pri mobilizácii tlaku, zhromažďovaní spoľahlivých informácií o porušovaní práv a lobovaní vlád. Organizácie ako Amnesty International zohrávajú kľúčovú úlohu v tom, aby sa ľudské práva stali **široko zdieľaným záväzkom, ktorý nie je závislý od vlády**. Mimovládne organizácie sa snažia zvýšiť vplyv globálneho režimu prostredníctvom svojej advokácie a mobilizácie.

V. PREČO JE VZDELÁVANIE V OBLASTI ĽUDSKÝCH PRÁV DÔLEŽITÉ

Vzdelávanie v oblasti ľudských práv je kľúčové, pretože realizácia ľudských práv nie je pevným cieľom, ale **neustálym procesom** sociálneho učenia a politického boja, ktorý znovu a znovu tlačí na zmenšovanie priepasti medzi ideálom a realitou.

- **Morálna predstavivosť a pokrok:** Vzdelávanie prispieva k „**neustálemu rozširovaniu morálnej predstavivosti**“, ktorá je potrebná na pokrok v boji za ľudské práva. Pomáha podporovať spoločnú kritickú tradíciu, ktorá je potrebná na zmenu.

- **Umožnenie efektívneho konania:** Koncepčná jasnosť, často nazývaná „plodom zdravého uvažovania“, uľahčuje politické konanie a pomáha **odhaliť argumenty diktátorov a ich spojencov**, ktorí používajú falošné ospravedlnenia pre represie.

- **Úspešná implementácia:** Efektívne presadzovanie ľudských práv vyžaduje znalosť toho, ako sa ľudské práva vzťahujú na miestne kontexty a politické systémy. Vytváranie stratégií implementácie ľudských práv na základe miestnych tradícií je často nevyhnutné na dosiahnutie dlhodobého záväzku a úspechu.

Vzdelávanie zabezpečuje, že občania sú posilnení nielen ako príjemcovia, ale aj ako aktívni morálni činitelia a držitelia práv oprávnení trvať na dodržiavaní noriem ľudskej dôstojnosti a bojovať za vytvorenie sveta, v ktorom je možné účinne využívať všetky práva.